

„Já sama bych to takhle nedotáhla“ / Rozhovor s Elenou Gorolovou³

Elena Gorolová, Ostrava, únor 2024 | Foto: Helena Sadílková

Rozhovor jsme natáčeli dne 14. února 2024 u paní Gorolové na návštěvě v Ostravě. Rozhovoru byla přítomná i maminka paní Gorolové, která náš hovor se zájmem poslouchala, paní Gorolové přitakávala a občas do hovorů také přispěla svou vlastní vzpomínkou. V rozhovoru tedy vystupuje Elena Gorolová (EG), její maminka Eva Gorolová (EvG) a dvě tazatelky – Helena Sadílková (HS) a Lada Viková (LV).

1 Helena Sadílková je vedoucí Oddělení romistiky, UESEBS FF UK. E-mail: Helena.Sadilkova@ff.cuni.cz

2 Lada Viková působí jako odborná asistentka na KSKA FF Univerzita Pardubice. E-mail: Lada.Vikova@upce.cz

3 Jak citovat: Sadílková, H., Viková, L. 2024. „Já sama bych to takhle nedotáhla“ / Rozhovor s Elenou Gorolovou. *Romano džaniben* 31 (1): 111–127.

Elena Gorolová je terénní pracovníce v sociálních službách a lidskoprávní aktivistka, která se od roku 2004 podílí na kampani věnované uznání a odškodnění nuceně sterilizovaných žen. Lékaři ve zdravotnických zařízeních po celém Československu podrobovali vybrané ženy včetně velkého počtu romských žen nedobrovolným sterilizačním zákrokům od sedmdesátých let 20. století a s touto praxí celá řada zdravotnických zařízení pokračovala až do velmi nedávné doby. Poslední zjištěný případ sterilizace provedené pod nátlakem pochází dokonce z roku 2017. Přesný počet obětí není znám, jde řádově o tisíce žen v Česku i na Slovensku, mezi nimiž jsou disproporčně zastoupeny právě Romky. Elena Gorolová je jednou z nich. Navzdory tomu, jak osobně náročné bylo pro ni se do kampaně veřejně zapojit a vydržet s tím spojené společenské tlaky, je Elena Gorolová po dvacet let mluvčí, hlavní tváří a hybatelkou skupiny romských žen, které usilovaly o zviditelnění celého problému, zastavení pokračující sterilizační praxe, uznání její protiprávnosti a přiznání odškodnění. Na základě podnětu odkazujícího na zkušenost necelých devadesáti romských žen, které se podařilo zorganizovat i díky aktivitám neziskové organizace Vzájemné soužití, a také na základě tlaku od Evropského centra pro práva Romů v Budapešti, označil v roce 2005 tehdejší ombudsman Otakar Motejl sterilizační praxi za protiprávní. V roce 2009 se za ni veřejně omluvil tehdejší premiér ČR Jan Fischer a v roce 2021 český Parlament schválil zákon č. 297/2021 „o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem“, na základě kterého mohou oběti nedobrovolné sterilizační kampaně podávat žádosti o odškodnění, ovšem jen do konce roku 2024. Zpracování těchto žádostí a rozhodnutí o přiznání odškodnění je v gesci Ministerstva zdravotnictví, jehož přístup ovšem zásadně žadatelkám a žadatelům cestu k odškodnění komplikuje. Podle posledních údajů od Gwendolyn Albert, která celý proces spolu s Elenou Gorolovou nadále sleduje a posouvá, bylo ke konci srpna 2024 podáno celkem 1971 žádostí o odškodnění, z nichž bylo 656 vyřízeno kladně, 496 jich bylo zamítnuto a 229 odloženo, přičemž aktuálně bylo na Ministerstvu zdravotnictví v řešení 590 žádostí. Argumentem pro zamítnutí žádosti byla často pro ministerstvo nedostatečná dokumentace a u většiny podaných žádostí byla navíc výrazně překročena zákonná lhůta k jejich vyřízení. V červenci 2024 vydal svoje dlouho očekávané stanovisko Nejvyšší správní soud, který posuzoval případ ženy, které Ministerstvo zdravotnictví odmítlo uznat její žádost o odškodnění jako nedostatečně doloženou, když ale nemocnice, ve které k zákroku došlo, dokumentaci skartovala. Nejvyšší správní soud se postavil jasně na stranu obětí a označil za nutné „zajistit účinnou nápravu protiprávně sterilizovaným ženám“ i v případě, že není možné jejich žádost podpořit právě zdravotnickou dokumentací, ovšem je možné ji doložit jinak a z dalších indicíí vyvodit, že byly tomuto protiprávnímu zákroku podrobeny.³ Boj o uznání a odškodnění tedy nadále pokračuje a Elena Gorolová nadále stojí v jeho čele.

3 Více ke stanovisku NSS ze 4. 7. 2024 (ve věci sp. zn. 9 As 61/2023). Dostupné z: <https://www.nssoud.cz/aktualne/tiskove-zpravy/detail/nejvyssi-spravni-soud-vyjasnil-podminky-a-postup-pri-odskodnovani-protipravnich-sterilizaci> [cit. 20. 9. 2024].

Během svého zapojení do kampaně směřující k zastavení sterilizační praxe a také k jejímu odškodnění vystoupila Elena Gorolová na mnoha místních demonstracích a jednáních i na zahraničních fórech, včetně speciálních komisí OSN či Evropské unie i různých stěžejních evropských a mezinárodních zdravotnických organizací. Elenu Gorolovou zařadila britská BBC mezi 100 nejinspirativnějších žen roku 2018, v roce 2021 převzala spolu s Gwendolyn Albert a Monikou Šimůnkovou od Velvyslanectví USA v Česku Cenu Alice Garrigue Masarykové jako ocenění jejího přínosu k nápravě křivd způsobených sterilizační kampaní.

Tématu nucených sterilizací a dlouhodobého boje za jejich zastavení a odškodnění jsme věnovali tematické číslo Romano džaniben 2019/2.

„Andre škola na šund'om: „Šaj tu aves vareko.““

Pal e famel'ija, e škola, o čavoripen maškar o Roma Ostravate

LV: Sas adaj Ostravate tumen bari famel'ija? Sar le dadeskeri famel'ija, the la dakeri famel'ija adaj bešelas?

EG: Tak mra dakeri famel'ija hin adaj, bo miri baba adaj dživelas, tak hin adaj sa lakri famel'ija. Jon pes vičinen Dubnický, tumen len možná džanen, bo jekh lendar hin dochtoris – o Roman Dubnický, jov kerel andro Mariánské Lázně.

HS: Savi buti kernas akor tumari daj, o dad?

EG: O dad kerelas šoferis a mri daj pratinelas pal o kancelariji, o šatni a kavka kerelas. Amen bešahas Ostravate, andro centros, me adaj tiš uli'om, pro Fifejdi. Phiravas andre normální základní škola, aľe sikhľuvavas but nalačhes. Na somas but lačhi andre škola: maravas pes, phiravas pal e škola, na kamavas odoj te phirel. Mri daj man marelas vaš odova [asal].

EvG: Me phiravas andre zvláštní škola. The mri phen, the mro phral. A joj imar na.

EG: Odoj phirenas buter čhave, odoj pes na ačhelas avka, že man kamenas te del andre zvláštní škola abo ajso vareso, oda na, aľe sar džavas pre varesavi škola, andre osmička, tak už mange na phenenas: „Tu šaj aves,“ na džanav, „inženýrkake, abo tu šaj aves dochtorkake.“ Tak o znamki na has man lačhe, me pes na sikhľaravas, me somas bengori ajsi. A jon denas amen enom pro učební obory. Me na džanavas, že šaj avav buter vareso. Me na šund'om nikhaj andre škola: „Tu šaj džas pre varesavi škola avka te sikhľarel pes.“ Me na džanavas odolestar, že šaj avka džav varekaj. Ta gejl'om pale pro učňovsko škola, aľe mek ajsi perdal o murša, na perdal o džuvľa. Oda has paš o stroji: obráběč kovů, zámečníkos... No aľe me kerdom e škola, no pale ačhl'om khabňi, ta ačhl'om už khere, ta aňi na gejl'om andre buti.

Oda mange vadinel, že avka na phende mange andre škola o učitel'ki, že „šaj tu aves vareko“. Andre škola jon na kerenas manca avka, že som Romňi, jon kerenas kavka, že ko has slabeder, ta len denas andro první lavici. Aľe odoj sikhľarahas pes aj amen, aj o raklore. Ča o raklore pale savore gejle po školi, aľe amen, o Roma, na. Ča pr'ole učební obori, sa o Roma.

Mro dad mange phenelas: „Sar tut n'avela e škola, n'avela tut nič.“ Jov has godaver manuš, džanelas matematika lačhes, čeština na, bo jon vakerenas slovenski, aľe jov has but godaver. Mange dicki phenelas: „Dikh me akanak, sar kerav. Dikhes, so kerav me? A sar tut avela škola, bešeha varekaj avka.“ Mro dad phenelas, že kamelas pre varesavi škola, aľe našti, bo jov mušinelas hned te džal te kerel, bo les has pheňa phrala a jon khere lenge kampelas o love, a na že džala varekaj andre škola. Jov phenelas: „Man na has ajsi možnosť te sikhľarel pes. Aľe tut hin možnosť, tut hin lačhes khere, savoro, tu pes šaj sikhľares.“ Aľe me na somas lačhi, o znamki

„Ve škole mi nikdo neřekl: „Může z tebe někdo být.““
Rodina, škola, dětství a mládí mezi Romy v Ostravě

LV: Měla jste tady v Ostravě velkou rodinu? Bydlela tady jak rodina vašeho tatínka, tak rodina z mamčininy strany?

EG: Tak rodina mojí maminky je celá tady, protože moje babička žila v Ostravě, tak je tu celá její rodina. Jmenují se Dubnických, možná je znáte, protože jeden z příbuzných je lékařem – Roman Dubnický pracuje v Mariánských Lázních.

HS: Jakou práci tehdy dělali vaši rodiče?

EG: Tatínek pracoval jako řidič a maminka uklízela po kancelářích, v šatnách a tak. Bydleli jsme v centru Ostravy, tady jsem se taky narodila, na Fifejdách. Chodila jsem normálně do základní školy, ale neučila jsem se moc dobře. Nebyla jsem ve škole zrovna mezi nejlepšími: prala jsem se, chodila za školu, nechtěla jsem tam chodit. Maminka mne kvůli tomu i trestala [směje se].

EvG: To já ještě chodila na zvláštní. I moje sestra, i můj bratr. Ale ona už ne.

EG: A tam se mnou chodilo víc romských dětí a ani se tam nedělo, že by nás chtěli posílat do zvláštní školy nebo něco takového, ale na druhou stranu, když jsem už měla vycházet, byla jsem v osmičce, tak už mne nepodpořili: „Ty bys mohla být,“ například, „inženýrkou, nebo doktorkou.“ Pravda, známky jsem neměla dobré, nechtěla jsem se učit, nebyla jsem zrovna vzorná holčička – pěkné kvítko jsem byla. A oni nám nabídli jen učňovské obory. Já ani nevěděla, že ze mne může být něco víc. Nikdy jsem ve škole neslyšela: „Ty bys mohla jít studovat na nějakou lepší školu.“ Ani jsem se nedozvěděla, že bych to mohla zkusit přihlásit se na nějakou školu. A tak jsem šla na učňák, navíc na obor pro kluky, ne pro holky. Bylo to se strojním zaměřením: obráběč kovů, obráběč strojů, zámečník... No, ale tu školu jsem dokončila, jenže pak jsem otěhotněla a zůstala jsem doma, do práce jsem už ani nenastoupila.

Dnes mne to vážně mrzí, že mi tenkrát učitelky ve škole taky neřekly: „Něco by z tebe mohlo být“. Ne že by mne ve škole nějak diskriminovali, jako že jsem Romka, ale rozdělovali si nás tak, že kdo byl slabší, tak toho posadili do prvních lavic. Ale seděli jsme tam nejen my, ale i neromské děti. Jenže pak ty neromské děti nastoupily na střední školy, a my, romské děti, ne. Jen na učňáky, všichni Romové.

Můj táta mi pořád říkal: „Když nevychodíš školu, nic z tebe nebude.“ Byl to chytrý člověk, uměl výborně matematiku, češtinu tedy ne, protože oni doma mluvili slovensky, ale byl velmi moudrý. Vždycky mi říkal: „Koukni na mě, jak musím dřít. Víš, jakou práci dělám? A ty, když budeš mít školy, budeš si někde sedět.“ Tatínek vzpomínal, jak sám toužil jít dál do školy, ale nemohl, protože musel jít hned pracovat. Měl ještě mladší sourozence a doma bylo málo peněz, takže ne že by si mohl jít na nějakou školu. Říkával mi: „Já takovou možnost vyučit se neměl. Ale ty tu možnost máš, máš to doma dobré, máš tu všechno, ty se můžeš učit.“ Ale já ho neposlouchala, známky jsem měla dost špatné. Doma se se mnou učil tatínek,

man na has lačhe. Khere pes manca sikhľarelas o dad, e daj na, joj but na džanelas, tak mro dad dicki manca kerelas o ukoli. A joj [e daj] zase – me phiravas pal o čhave avri, mange has štrnácť roki, tak joj dicki man chudelas – tak furt man ľikerelas joj. Ale lačhes kerđas. O phral tež phirelas normalňe andre zakladňi škola a tež geľlas ča pro učebňi obor – jov hin zedňikos. Tež na has pre bare školi varesave.

EvG: Ale o čhave hi les goďaver. O čhave pes sikhľaren pre školi, les hin murša a jekh čhavo kerđzas policajtsko škola akanak, a kerel imar uči škola.

EG: Oda lačhes, phiren po školi, šaj keren vareso, ta oda lačhes. Mange has šestnácť roků a už phiravas mreha. A sar amen has bijav, mange has osmnácť. A sar geľlom te loťhol, ta mange has devatenácť. Ta somas ternori. Mri daj mange savoro kerelas sa le čhavoreha, me na džanavas te kerel. Amen na has kher, ta bešavas ke late, a joj mange kerelas savoro, joj les landarelas a me les čak davas te pijel. A o čhavo pale ačľľas ke late. Jov na kamelas ke mande te ačhel. Jov furt pal late. Jov peske ačľľas až do asi třicet jedna roků, ačľľas ke late te bešel. Has oda avka: has amen aver čhavo, pale sar chudindam o kher odoj palal, tak oda phureder čhavoro ačľľas ke late, no, a oda terneder manca. Ale so duj phirenas andre jekh škola, adaj Privoziste, andre zakladňi škola též phirenas o čhave. Jon has lačhe. O učitelki dicki phenenas: „Jon na keren nič, jon lačhes pes avka sikhľaren.“ Jon has ajse slušne. Miri daj bešelas adaj, kotroro, a me bešavas pro oda Přednádraží. Tak odova na has dur, ale mri daj odoj na kamelas te phirel. Phenelas: „Oda hin hruza, kaj tu bešes! Dža varekaj aver te bešel.“ Ale čačo, že na has odoj but lačhes – o drogi odoj has. Me daravas pal o čhave, že tež avka avena. O čhavo, o terneder, phirenas odoj andro nižkoprah, a me daravas... Ta pale avľam až adaj te bešel a bešas amen adaj kavka patnácť berš. Adaj už feder.

LV: Tumen phendān, hoj adaj o Roma varesave romanes vakeren. Šaj amenge mek phenen, te tumen vakeren romane džuvľijenca pal e sterilizacija, vakeren varesavenca tiž romanes?

EG: Vakeras, vakeras romanes le džuvľenca. Me somas andro terenos but berš, phiravas ke lende, pal o Roma či Ostravatar, či pal o Slovenskos, tak jon manca romanes vakerenas. Varekana jon avenas pal mande a phenenas romanes, te na džanenas ole sociální pracovnice, bo daranas. Ta me teš mušinavas lenca avka te vakerel. Ale jon vakeren vichodňarski a amen khere buter vakerahas zapadňarski než vichodňarski, ta me sikhľľom vichodňarski te vakerel.

LV: Šaj phučav, hin tumen kadaj varesavo lav predal e sterilizacija? Amen šundam, hoj vareko phenel „podphandľipen“, hoj le Romňen podphandenas.

EG: He, vakerenas, jon vakerenas avka. Adaďives už avka na, ale hin varesave romňa, so hin phureder, tak avka phenen – jon na džanenas, so hin sterilizacija, tak phenenas avka, podphandel, že lenge oda kerde. Ola phureder avka phenenas. Me šundom, že jon na phenenas: „Mange kerde sterilizacija,“ ale „mange podphandle“. Akana už nane, bo už džanen. Už phenen sterilizacija, ale phenav, ola phureder phenenas avka.

maminka ne, ona toho tolik neuměla. Takže tatínek se mnou vždycky dělal úkoly. No a maminka, ta to se mnou taky neměla snadné – táhlo mě to ven, za klukama, měla jsem jen čtrnáct let, tak mne vždycky chytla – ona na mne byla dost přísná. Ale teď jsem jí za to vděčná. I bratr chodil normálně na základku a taky pak pokračoval jen na učňák – vyučil se zedníkem. Ani on nešel nikam studovat.

EvG: Ale děti má šikovné. Ještě studují. Má syny a jeden syn teď dodělal policejní školu a teď pokračuje na vysoké.

EG: To je dobře, že dál studují, může z nich něco být. Tak mně bylo šestnáct roků a už jsem chodila se svým mužem. A když jsme měli svatbu, bylo mi teprve osmnáct. A když jsem šla rodit, bylo mi jen devatenáct. Byla jsem tedy hodně mladá. Moje maminka mi okolo malého se vším pomáhala, já to hned neuměla. My neměli svůj byt, tak jsme bydleli u ní, a ona mi pomohla se vším. Ona ho koupala, všechno kolem něj dělala, já ho jen kojila. A syn pak zůstal bydlet s ní. Nechtěl se se mnou odstěhovat. Pořád ho to táhlo k ní. A zůstal u ní bydlet a bydlel u ní asi až do třiceti jedna let. Stalo se to tak, že jsem čekala druhého syna a dostali jsme byt – to byl ten předchozí – tak ten starší syn zůstal bydlet u ní, no a ten mladší se stěhoval se mnou. Ale oba chodili do jedné školy tady v Přívoze, také chodili synové do základní školy. A byli moc hodní. Učitelky vždycky říkaly: „Ti nic neprovádí, v učení se pěkně snaží.“ Byli takoví slušní. Moje maminka bydlela nedaleko odsud a já bydlela tam v Přednádraží. Nebylo to od sebe daleko, ale maminka mne tam nechtěla navštěvovat. Říkala: „To je hrozné, kde ty bydlíš! Odstěhuj se někam jinam.“ Ale je pravda, že tam nebylo vše v pořádku – byly tam drogy. Já se bála o kluky, že se mi tam taky zkazí. Hlavně ten mladší, chodili tam do toho nízkoprahu a já se bála... A tak jsme se odstěhovali sem a bydlíme tu už takových patnáct let. Je to tu lepší.

LV: Říkala jste, že někteří Romové tady romsky mluví. Můžete nám říct, jestli když mluvíte s romskými ženami o sterilizaci, zda o ní s některými mluvíte taky v romštině?

EG: Mluvíme, mluvíme o tom s ženama romsky. Já byla hodně let v terénu, chodila jsem k nim, k Romům z Ostravy, ale i ze Slovenska, tak ony se mnou mluvily romsky. Někdy se stalo, že za mnou přišly a začaly mluvit romsky prostě proto, aby ty sociální pracovnice nerozuměly, protože měly strach. Tak já s nimi taky musela mluvit romsky. A navíc jsem se musela naučit taky východňársky, protože mluvily východňársky a my doma mluvili hlavně západňársky.

LV: A můžu se zeptat, máte tady nějaké slovo pro sterilizaci? My slyšely, že někdo říká „podhandlípem“ (=podvázání), že ty Romky „podphandenas“ (=podvazovali).

EG: Ano, takhle to říkaly. Dneska už tolik ne, ale jsou některé starší ženy, co to říkaly – ony nevěděly, co je to sterilizace, tak to říkaly takhle, „podphandel“, že jim to udělali. Ony to neřekly jako „udělali mi sterilizaci“, ale „oni mě podvázali“. Teď už to tak není, protože už to znají. Už řeknou sterilizace, ale ty starší to takhle říkaly.

„I já jsem hodně pochopila.“

Počátky boje za uznání a odškodnění neoprávněných sterilizací

LV: Kdy jste se rozhodla pomáhat právě ostatním ženám? Kdo vás podpořil, kde uzrálo to rozhodnutí?

V televizi na teletextu jsem četla o organizaci Vzájemné soužití, že je to nezisková organizace a scházejí se tam romské ženy. Vrtalo mi to hlavou, a tak jsem tam zašla. Když jsem do Vzájemného soužití přišla poprvé, to bylo v roce 2004, a viděla jsem tam tolik žen, tak jsem si říkala: „Co to je?“ To je jako by mě někdo vyslyšel shora. Vůbec jsem nevěděla, že něco takového existuje. Tady v Přednádraží, kde jsem v Ostravě bydlela, jsem věčně seděla před domem, klebetila. Neměla jsem práci a neviděla jsem, co je zatím venku. A když jsem si to pak četla na teletextu a přišla do Vzájemného soužití, úplně mě to zarazilo. To byl ten první impuls. Viděla jsem spoustu žen, které tam chodily už déle, takže už byly akčnější, a já jsem si v duchu říkala, že je to něco, co chci dělat a co chci dokázat. Že to chci někomu říct, že nám sterilizaci udělali neprávem. A tak jsem jim nabídla: „Já klidně přijdu na příští schůzku. Jestli potřebujete, tak já budu těm ženám klidně volat, stejně nemám doma co dělat.“ Potom mi dali dokonce počítač, měla jsem na něm pracovat, ale já se toho bála. Bála jsem se něco zmáčkout, abych něco nepokazila. Kolegyně mě motivovaly. Jedna právnička z Brna mi dala starý počítač, abych si to na něm zkoušela. A naučila jsem se to. Když už jsme potom později s ženami mluvily o tom, co budeme dělat, a připravily jsme si nějaké body, tak od nich vzešlo, že by bylo dobré, kdyby jedna z nás za ně chodila a zastupovala je. Kumar [Vishwanathan] vysvětloval, že to není jenom o tom, že tady budeme sedět a povídat si, ale že budeme muset jezdit a mluvit s lidma. Ostatní říkaly, že mají děti, že je chlapi nepustí, a že když už jim Elena volá, tak co kdyby Elena byla jako mluvčí. Ony mě zvolily. Viděly, že já ten čas mám, že už pro to něco dělám, hodně o tom mluvím. První cesta byla hned v roce 2004 k Otakarovi Motejlovi, ombudsmanovi. To jsme jeli společně s Kumarem, s kolegyněmi z práce a s právničkami z Brna. Pro mě to byla katastrofa. Najednou jsem po několika letech někam jela, vlakem, a ještě za někým důležitým. Tam jsem tehdy určitě mluvila páté přes deváté. Kumar mě ale pochválil, jak jsem jim to tam řekla. A tak to vlastně začalo. Ale já mám dodneška trému, když někam jdu. To je i tím, že si člověk vzpomene, když mluví, že to jsem já, které se to stalo. Říkala jsem to už hodněkrát. Ale nevádí. Já jsem si uvědomila, že je to důležité. Jiným ženám by možná vadilo o tom tolikrát mluvit. Ale já jsem tak moc chtěla bojovat.

HS: Ve Vzájemném soužití jste pak byla i zaměstnaná?

Nejdřív jsem byla u Kumara jenom jako dobrovolník, než mě vzal do práce. To bylo asi v ten rok 2005, kdy jsem se vzmožila a šla taky zpátky do školy. Chodila jsem na Střední školu prof. Zdeňka Matějčka, kde jsem studovala na asistenta

pedagoga, abych měla školu s maturitou. Chtěla jsem si to dokázat. Skončila jsem za pět roků, bylo to náročné. Moji synové a manžel mi v tom také hodně pomohli, na maturitu se učili se mnou. A dala jsem to a byla jsem šťastná. Táta z toho byl úplně hotový. Byla jsem úplně první v naší rodině, která měla maturitu. A můj syn udělal maturitu hned po mně. V roce 2006 mě pak Kumar přijal do jejich lidskoprávního týmu. Pracovaly tam se mnou děvčata z Brna, novinářky Jana Kabeláčová a Lucie Fremlová, a ještě jedna kolegyněka a Lucie Foldynová, která je u nás dodnes. Nepracovali jsme jenom na odškodnění sterilizací, ale měli jsme na starost i oblast bydlení, školství a ještě čtvrtý, lidskoprávní okruh. Všechno to bylo pro mě nové. Já jsem dlouho vůbec nepracovala. Jako tým jsme byli dobrý. Ale bylo to náročné... Je sobota, já vařím a volá Kumar: „Elen, přijeli novináři!“ – „Jo, Kumare, běžím.“ Rychle jsem dovařila, šup šup, a už jsem šla. Sobota, neděle, celé týdny. Bylo toho hodně. Novináři s námi točili i dokument, vzali mě do nemocnice, do těch Vítkovic. I manžela. A teď já jsem tam stála a viděla, jak jiné maminky vycházejí ven, s dětma, a úplně na mě přicházelo mdlo. To si málokdo uvědomí. I když už jsem byla starší a měla dvě děti, pořád jsem myslela na to, že to nebylo moje dobrovolné rozhodnutí. Že bych bývala taky takhle mohla vyjít ven. Aj v těch třiceti letech, aj ve čtyřiceti... A to udělalo hodně. Zároveň jsem byla hodně vyčerpaná a do toho se přidaly nemoce, až jeden den bum, konec. Už jsem to nedala. A řekla jsem dost. Manžel taky. Bylo to zdlouhavé a bylo to těžké na psychiku, pořád se vracet do minulosti. Sterilizace navíc nebyla moje práce, to jsem dlouhodobě dělala dobrovolně, zatímco jsem měla normální práci. Takže asi po dvou letech jsem zkolabovala na půl roku, to bylo v roce 2007.

HS: Když se ještě vrátíme k vašim začátkům... Jak jste se seznámila s Gwendolyn Albert, která dlouhá léta usiluje o odškodnění nedobrovolně sterilizovaných žen? Kde jste se potkaly?

Gwen jednou přijela do Ostravy na nějakou naši schůzku. To bylo ještě předtím, než jsme jeli za tím Motejlem. Hned jsme si porozuměly a všechno řešily spolu. A to trvá až do dneška. Vím, že cokoli se stane, Gwen mě vždycky podpoří, má srdce. Jako by patřila do rodiny. No ale přišly i další cesty, měla jsem z nich obavy. Z každé cesty. Ale to už jsem potom letěla právě s Gwen, tak to už bylo super. Spolupracovali jsme i s Evropským centrem za práva Romů. A pak už jsem pomaličku někam lítávala i sama, někam, kde mě už vždy někdo čekal. Ta obava, ten strach už přešel. Ale začátek byl krutý. Kumar mě hodil do vody a já jsem začala plavat. Mluvila jsem už s tolika lidmi, že se to nedá ani spočítat.

Těch cest pak bylo víc. Několikrát jsem mluvila na Radě Evropy ve Štrasburku a Finsku, v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, ve Vídni a Varšavě a dalších mnoha místech. Na jednom z prvních setkání v roce 2006 ve Výboru OSN pro odstranění všech forem diskriminace jsem se setkala s lidmi, kteří měli ještě jiné zkušenosti, a i já jsem hodně pochopila. Potkala jsem tam třeba jednu

Afričanku, která byla kdysi otrokyně. Ona na sebe ani nenechala sáhnout, třeba že bychom se objaly. Zjišťovala jsem věci, o kterých jsem předtím nevěděla. Ani mě nenapadlo, že jsou ještě někde otrokyně. A když jsem ji viděla, že jde proti tomu bojovat, i mně to dodalo sílu. Takové zkušenosti z jiných zemí pro mě byly přínosné. Člověk vidí, kolik takových lidí je kolem vás. A jdete dál.

LV: Kdo další vás podporoval?

Seznámila jsem se takhle i s Rubenem Pellarem, který také začal přijíždět na schůzky. A s Claudem Cahnem. To byl ten začátek. Claud, Marek Szilvasi, Monika Šimůnková, Gábina Hrabaňová, Lucka Fuková, Martina Horváthová, Ladislav Zamboj, Anna Šabatová, Kateřina Jacques a hodně dalších lidí. Teď i ty právničky se tam měnily, že, Katka Červená, pak to převzal někdo další, hodně lidí se tam změnilo. A ty ženy nebyly vždy spokojené, protože ty právničky si s těmi ženami někdy nerozuměly. To bylo těžké.

HS: Co konkrétně?

Byly aj boje mezi mnou a těmi ženami. Měly v jednu chvíli pocit, že беру nějaké peníze navíc, že z toho mám užitek. Protože jsem třeba v některých projektech chtěla jako zadostiučinění, aby si ty ženy jely někam odpočinout, třeba na chatu. A ony žily v domněnání, že já na to dostávám peníze pořád, že všechno je to jenom moje a jim z toho nic nedám. To byla další věc, které jsem musela čelit. Pak se to zase uklidnilo, pochopily to. Pochopily, že ano, že z toho mám svůj plat, protože na tom také pracuji. Chodily i tady ke mně domů. Některé z nich už tady ale nejsou. Během toho všeho zemřely.

„Vždyť toho nikdy nedosáhnete!“

Nekončící boj o uznání, společenskou podporu a odškodnění

HS: Byl to dlouhý boj, který stále trvá. Takže chápu i tu frustraci těch jednotlivých žen. Ta dlouhodobost, to musí být strašně vyčerpávající.

Ano, každý pořád něco sliboval a pak to zase smetli ze stolu. Až v roce 2009 došlo k té omluvě. Ale když si to tak vezmeme, jaká to byla omluva? To se tak jenom vyjádřili, ale dál se nic nedělo. To jsme pochopili až později. Po omluvě jsme si říkali, že se už k tomu odškodnění dostaneme. A zase nic. A nešlo přitom jen o to odškodnění, ale hlavně o to, aby se to už nedělo. Teprve postupem času jsem zjistila, že se tehdy nic nezměnilo. To je na tom to nejhorší. Přes všechno, co se už odehrálo, teď tady máme další případ z roku 2017! Jedna holčička byla na těch Fifejdách [Městská nemocnice Ostrava] a tam jí to v roce 2017 provedli, taky po dvou císařských řezech. Sice má nemocnice vše zdokumentované a od pacientky podepsané, ale udělali jí to hned poté. A my víme dobře, že to tak nemělo být,

že to neměli udělat hned po porodu. Ta žena si to má rozmyslet a pak se teprve vyjádřit. Ale ona ten čas neměla. Liga tehle případ řeší.

V rámci jednoho projektu jsem se mohla se zástupci těch nemocnic domluvit na setkání, pokud chtěli. Takhle jsem měla možnost mluvit s lékaři, které jsem znala od svého porodu ve Vítkovicích. Byl tam primář Mantič, který byl i u soudů v případech těch dvou žen, které dosáhly mimosoudního vyrovnání. Ten pořád říkal, že po dvou císařských řezech musí ze zdravotních důvodů nastat sterilizace. Byl o tom přesvědčený. Říkal tomu antikoncepce. Tak když primář řekne antikoncepce, tak to tak asi bude, že? Těm ženám to bylo i takhle řečeno, že to je antikoncepce a že ještě budou moct otěhotnět. A ony tomu věřily, tak na to přistoupily. Jak mohly vědět, že je to jinak? Já dneska už nemám v lékaře vůbec žádnou důvěru. Paní doktorka Kulová, ke které jsem chodila ještě i já na poradnu a která byla i ten den v porodnici, během naší návštěvy, mi zase řekla: „Víte, teď když jsem ponaučená, tak by se vám to nestalo.“ Já jsem myslela, že jí normálně vletím do vlasů! Říkala jsem si v té chvíli: „Ty jsi jako předtím nevěděla, co děláš? A teď jako toho víš víc, že bys to ohlížela? A předtím jsi to nevěděla? Žes mě mohla nechat v situaci, kdy ode mně mámili to rozhodnutí?“ Měla jsem takový vztek!

A zase v jiné nemocnici, v Porubě, byl doktor Segeďa, který k nám i chodil na různé besedy, které jsme dělali. Strašně příjemný člověk. A on sám přiznal, že se to stávalo. V jeho nemocnici tolik ne, ale že v ostatních nemocnicích to bylo dáno svrchu. Řekl nám otevřeně, že dostali příkazy ke sterilizacím u Romek, aby nebyli další... My jsme chtěli, aby to řekl do televize, ale to už nechtěl. Říkal to ženám jenom na těch besedách.

Z Fifejd se mnou nechtěli diskutovat. Karviná, Bohumín, ti se mnou o sterilizacích diskutovali, i o těch romských pokojích. Jedna pracovnice mi řekla, že romské pokoje jsou kvůli tomu, že ty romské ženy zaprvé chtějí být s Romkama a pak že je neromské ženy na pokoji nechtějí, protože romské ženy kouří a jsou špinavé. A že mají Romky časté návštěvy, proto je ten jeden celý pokoj jen pro ně. Říkala jsem si, no chraň Bůh, kdybych se ještě dostala na porodnici, tak to byste tady viděli to haló. Ne proto, že nechci být na pokoji s Romkou. Jde o ten princip. To dítě je diskriminované hned. Já jsem dělala i takový výzkum k těmhle praktikám na porodnicích. A ten zvláštní pokoj je v nemocnicích pořád. To se nezměnilo. Když teď některá rodí, tak se rovnou na ten pokoj ptám a říkám: „A proč si nestěžujete?“ Ony mají ale strach. Kdyby si stěžovaly Ministerstvu zdravotnictví nebo napsaly na kraj, tak by se tím už musel někdo zabývat. Naše holky se ale bojí, že jim potom seberou dávky a budou mít problémy, tak to neudělají. A když jsem to na kraji řešila, tak mi říkali: „Ale paní Gorolová, tady nic není. My tady takové oznámení žádné nemáme.“ Takže oni nemůžou nic dělat, když k tomu nemají podklady. Říkala jsem si, že kdyby tohle se sterilizacemi jednou skončilo, tak bych se ráda věnovala ještě i tady tomu. Vždyť jsme normální lidi. A nebude někde

vyhrazený pokoj, kde budou jen Romky. Je super, že budou spolu, že si popovídají. Ale všichni to tak nechtějí. Nemusí to tak být.

LV: Kdo vás motivoval, kdo vám dal tu oporu, že jste to nevzdala?

Moje opora byla Gwen. Taky Kumar. A hlavně rodina. Oni byli takoví, že viděli, že už jsem slabá, ale nechtěli mi do toho zasahovat, protože věděli, čeho chci dosáhnout. Spousta lidí ale nechápala, co to dělám.

Měla jsem vedoucí, která mne hodně srážela. Pořád mi říkala: „Já nevím, proč to pořád děláte? Vždyť toho nikdy nedosáhnete. Kdy toho takhle můžete dosáhnout?“ Musela jsem si od ní vyslechnout spoustu věcí.

HS: Setkala jste se i se ženami, které o tom nechtěly mluvit?

Na začátku o tom ty ženy nechtěly mluvit. Ony se styděly. Nevěděly ani, jak to říct nám, natož na veřejnosti. Vůbec nemluvíly s novináři, nechtěly se svěřit. A když už, tak byly otočené zády. Po čase se ty ženy uvolnily. Myslím, že to bylo i tím, jak jsem o sobě mluvila otevřeně já a pokaždé jsem říkala, že bychom se neměly bát a neměly být v ústraní, protože to, co nám udělali, je realita, je to pravda. Jejich manželé o tom mnohdy ani nevěděli. Protože ony se to bály někde říct, aby to manžel nezjistil a třeba je nenechal. Bály se, že kvůli tomu budou mít ve škole děti problémy, že s tím budou mít problém na sociálce, že to všichni budou vědět. U doktorů se bály, že je nikdo neošetří. Měly pořád pocit, že na doktory žalují. Já jsem tomu tolik nevěřila, ale ty ženy měly fakt pravdu, když se bály, že budou mít problémy. Ta první z nás, která byla mimosoudně odškodněná, paní Červenáková se s tím setkala. Jejím dítětem ve škole vyčítali, že dostali peníze za to, že jejich máma už nemůže mít děcka. Takhle si to mezi dětma říkaly. Ty její děti z toho byly úplně v šoku. Zpětně se nedivím, že měly ženy strach o tom mluvit. Některé byly dokonce vyslýchány na policii, jestli je pravda, co říkají. Policie to chtěla prošetřit a naše právničky chtěly taky, abysme tam šly. A já jsem nedokázala říct, jestli to bude k něčemu dobré. Ale na Slovensku vím, že to bylo ve špatném: přišli za nima až domů a vzali je na policii. Ženy měly problémy z toho, že to prostě řekly. Ale tady ne, tady jsme jenom normálně vypovídaly. I já jsem musela k výslechu, jako jak se to stalo, že mě nedobrovolně sterilizovali. Měla jsem s sebou dokumentaci, tak jsem říkala, že v té dokumentaci to někdo musel dopsat. Bylo tam totiž uvedené, že nechci děti. Jak bych ale tohle mohla říct? Jak to tam mohli napsat? Manžel z toho byl taky úplně v šoku, když to viděl.

LV: Vzpomínáte nějak na ten moment, kdy došlo k podepsání zákona o odškodnění? Co jste cítila?

Jo, to jsme jásali. To jsme všichni ten den byli společně u nás v neziskovce, kde jsme se všechny sešly a oslavovaly jsme. Ale nevěděli jsme, že to bude až tak těžké. Říkala jsem si: přebírá to Ministerstvo zdravotnictví, no to asi nebude dobré. Ale

netušila jsem, že to bude tak těžké. Nikdo jsme netušili, co všechno budou chtít. Některé ženy si podaly žádost i samy, tedy ne třeba přes nás, a byly tak ochotné a napsaly mi, jak to s nimi vypadá. Já jsem požádala mezi prvními a čekala jsem asi 9 měsíců. Lhůta na vyřízení je přitom 60 dnů. Jsou ženy, u kterých ta lhůta byla dodržena, ale je jich docela málo. Jedna žena třeba teď čeká na vyřízení už přes rok. To je šílené! Měli by si uvědomit, že udělali chybu. Je to těžké. Ty ženy jsou už starší, nemocné a nevíte, co se stane. Když některá umře, její děti na odškodnění nemají nárok.

HS: Co vám vlastně v tuhle chvíli připadá jako ten nejpalcivější problém? Zákon byl přijatý, ale...

Nejaktuálnější je, že ty ženy nemají dokumentaci. Už ji nedohledáte. A i když posíláte svědectví, tak na to ministerstvo nereaguje. Řeknou sice, že můžete svědectví poslat, ale pak vám přijde vyrozumění: „Dodejte dokumenty potvrzující, že jste byla sterilizovaná.“ A ty nenajdete. Váš gynekolog je nemá, taky protože za tu dobu už často ženy svoje doktory vyměnily. Zprávy se dřív psaly na stroji, a už to nemají, protože i to archivování má každý jinak. Fifejdy třeba archivují jenom 10 let zpátky. Teď už to opravili, teď už to budou mít i 100 let. A každá nemocnice to má nastavené jinak. Jediné, co mají všude, je výpis z porodní knihy. To mají zaznamenané. Ale to je pro ministerstvo málo. Nevím, co ty ženy budou dělat. Ptají se mne a já jsem bezradná. Já nevím, co napsat. Nevěřím, že je ministerstvo odškodní. Stejně tak by ministerstvo mělo prodloužit lhůtu pro podávání žádosti o odškodnění. Nejen do konce roku 2024. Protože když to v roce 2021 začalo, tak začali odškodňovat až v polovině roku 2022. Nikdy to nebylo lehké a je to tak pořád.

Ženy volají na ministerstvo, ale neberou jim telefony, nebo jim nic neřeknou. Ani na e-mail nikdo nereagoval. Už i ombudsman Stanislav Křeček napsal nějakou upomínku, že to nedělají správně. A zrovna on, který byl proti odškodňování. A teď najednou, že je třeba pomoci. Těch žen je hodně a hlavně ty ženy, které s námi bojovaly tolik let, některé i dvacet let, pořád nejsou odškodněné, protože tam chybí dokumentace. Některé další ženy to zase daly právníkovi, který si z toho naučtuje peníze, a nakonec se jim neozývá. A my nevíme, jak jim pomoci. Přemýšlela jsem, že pokud to takhle nepůjde, že se chci setkat s premiérem nebo prezidentem. Když jsem byla na Radě vlády, to bylo ještě loni v létě, tak i premiér říkal, že on by byl nejraději, kdyby se to co nejdříve odškodnilo. S tím Ministerstvem zdravotnictví je to ale pořád na jedno kopyto. Tak já bych radši mluvila s premiérem. Nebo přímo s prezidentem. Ať ví. Napsala jsem to Gwen, ta mě podpořila. A taky jsem to říkala Kumarovi, který to se mnou od začátku zaštiťoval, takže jeho jméno tam vždycky bude taky. Nejsem to jenom já. I když to táhnu, je tam ještě on. Kumar spoustu věcí také sám iniciuje, stejně jako i Gwen nebo Monika Šimůnková. A já jsem v tom s nimi, vždycky o tom vím. Je to jako ta pohádka, jak tahali řepu – jeden stál za druhým. Jsem ráda, že tito lidi jsou, protože já sama, nebo i s těmi

ženami, bych to takhle nedotáhla. To bysme asi doted' někde stály s transparentem a pořád tam na ně jen bušily.

„Už o tom mluvím otevřeně.“

Osobní, genderové i kulturní prolomení debaty o nucených sterilizacích

LV: Dá se říct, že se o vás rodina bála, ale podporu jste měla i od svého manžela.

Jak na váš aktivismus nahlíželi a nahlíží vaši synové?

Synové byli ještě malí, když jsem s tím začala, chodili do školy. Jasně, zůstali s tatínkem, když jsem někam jela, nechtěli být nikde vidění nebo aby je spolu se mnou natáčeli. Ale že by mě odrazovali, to ne. Když jsem někam jela, tak měli starost, ať na sebe dávám pozor, ať volám. Ale nechtěli s tím být spojovaní. Pro ně to byla ostuda. Oni věděli, za co bojuju, měli zájem, jako navenek, ale sami s tím nechtěli nic mít. Třeba mě viděli v časopisu, v Elle, někde si povídali s klukama – naše máma je v Elle. V určitém smyslu se zajímali, ale nechtěli do toho být vtažení. Když byli malí, tak mi říkali: „Budeme mít ještě sestřičku?“ A já jsem říkala: „No sestřičku už nebudete mít.“ A už se neptali proč. „Už nebudeš mít ten balon? Už ten balon takový nebudeš mít?“ Neuměla jsem jim to popsat. Ani s mým tátou jsem se o tom nebavila. Od mámy věděl hned, že mi to provedli, ale já jsem o tom s tátou nemluvila, styděla jsem se s ním o tom mluvit.

EvG: Byla to pro něj rána. Že už tak mladá nemůže mít děti. Dvacet jedna roků jí bylo.

LV: Neuvažovali jste o nějaké žalobě?

EvG: Tehdy taková možnost nebyla, jak teď.

EG: Taky kdybych věděla, že můžu jít na umělé oplodnění, tak bych byla šla. Ale já jsem to vůbec nevěděla. Nikdo mi to neřekl, nikde jsem se to nedozvěděla. Já jsem už tehdy měla dvě děti. A byla jsem ráda, že jsem měla mámu, která mi pomáhala. Ale stejně mě to celou dobu trápilo. A kdyby mi někdo řekl, že něco takového jako umělé oplodnění je, tak bych do toho byla šla. Vím, že u některé se umělé oplodnění nepřijalo, ale u některé zase ano. I ta neromská žena, kterou jsme zastupovali, i ona ještě díky tomu umělému oplodnění měla třetí dítě. Měla dvě holky, pak se rozešla s manželem, protože už nemohla mít děti. Vzala si jiného, šla na umělé oplodnění a tam se to podařilo. To je ta žena, která jasně řekla, že sterilizaci nechce, byla za sestřičkou, protože věděla, co to sterilizace je, a přesto jí to udělali. A tam se to umělé oplodnění pak podařilo. Taky bych do toho byla šla, kdybych o tom věděla. A rodina by mi určitě pomohla.

HS: V jednu chvíli se k vám přidaly i neromské ženy. To bylo kolem toho roku 2021? Nebo už dřív?

Už o něco dřív. Těch pár žen s námi začalo více komunikovat, chodit s námi i na schůzky, jednání s vládou. Toho si všimli i novináři a přišel takový zlom. Já jsem za to ráda, protože to není jenom o těch romských ženách. Možná by to byla úplně jiná kapitola, kdyby do toho nevstoupily ty neromské ženy. Kdo ví, jak by to dopadlo a jestli bychom se k tomu odškodnění dostali. Nevím.

Já jsem ještě na začátku volala i ženám Neromkám. Ale ty mi v telefonu říkaly: „Co? A vy jste tam jenom Romové?“ Já jsem říkala: „Ano, a je to problém?“ „No..., je.“ „Tak děkuji, na shledanou.“ Bylo hodně takových telefonátů. A třeba i řekly, že můžeme být v kontaktu, ale na schůzky chodit nechtěly. Pak do toho ještě vstoupily olašské Romky. A zase naše ženy, které chodily už dlouho, se proti tomu ohradily. „Co ony tady dělají? Oni sem nechodily! Chcou jenom peníze.“ Já říkám: „A jako co? My taky chceme peníze. Uvědomte si, že vy jste skupina, která do toho šla, a fakt bojujete za všechny. Vy nebojujete jedna každá sama za sebe, to by vypadalo jinak. Co jsme si řekly jako naše skupina bojovnic? Že jsme pro všechny. Pro olašské, pro neromské. Pro všechny.“ Tak si to pak uvědomily. A to už je co říct, že ta Olaška přišla. Protože i ona to prolomila, mezi olašskými ženami. Protože oni se s tím neshodují, ani ženám mezi sebou. My se známe dlouho s jedním olašským aktivistou Pepou Stojkou. Bavili jsme se o tom spolu a on mi říkal: „Já s tebou o tom nebudu mluvit, ale vím, že ty to děláš, a jsem rád. Já s našimi ženami mluvit nemůžu, ale řekl jsem jim, ať za tebou jdou a ty jim všechno řekneš.“ Taky od Sintů mi říkala taková jedna starší žena, teď se mnou hodně komunikuje, že jim zkazili život a tak. Ale ty jejich ženy s tím nejdou navenek. A asi ani nepůjdou. Sinti mají ty zásady tvrdé.

LV: Jedná se o intimní věc. Je těžké být ta, která o tom mluví navenek a mezi Romy třeba i před muži nebo přímo s muži?

Teď když se o tom někde mluví a jsou tam i chlapi, tak už o tom mluvím otevřeně. V dnešní době se o to zajímají i někteří chlapi. I moji bratrance mi už řekli třeba po vystoupení v televizi: „Ty brdó, my bysme nedokázali to, co ty dokážeš – takhle mluvit před lidma. A pěkně mluvíš. Děláš dobrou práci, fandíme ti.“ A i známé Romky, mladší i starší, mi taky něco takového řeknou. A od těch starších je to pro mě ještě větší kompliment. Ale že bychom seděli v rodině, byli by tam ti starší chlapi a já bych o tom mluvila, tak to se nestalo, to jsem neudělala. I když o tom věděli. Už jenom tím, že jim vykáme, tak se nejde bavit o takových věcech.

LV: Obrací se tedy na vás také nějací muži? Nebo manželé těch žen? Dostává se i jim nějaké podpory?

Měli jsme tu jednu ženu, která chodila na naše schůzky, byla to moje kamarádka z Přednádraží. Ona tu už s námi také není. A její manžel chodil na ty schůzky s ní. Částečně i ze žárlivosti, ale taky proto, že o tom chtěl vědět. A to nebyl jediný, chodilo tam víc mužů. Já jsem se vždy všech žen ptala, jestli tam můžou s námi být i ti muži. Když řekly jo, tak tam byli, když nechtěly, tak jsem říkala: „Nezlobte se, ale budeme o něčem mluvit, tak v tuto chvíli ne. Některé ty ženy se stydí a nechtějí.“ Teď když jsme řešili to odškodnění, tak mi dokonce sami chlapi psali, třeba že jejich maminka je stará a už to tak neumí vyjádřit. Takže jsou muži, kteří pomáhají vyřídit žádost za maminku nebo za manželku. S jedním jsme se takhle hodně sprátelili. I ta jeho mamka o tom musela se svým synem mluvit. Co se ještě týká mužů... Jednou mi volá Rom, že má problém, že mu to taky provedli. On pracoval v kamenolomu a tam mu to prý lékaři provedli. On do toho telefonu mluvil tak nejistě, protože se asi styděl. Řekl, že se ozve, ale pak se mi už neozval. Mluvil ještě o nějakém kriminálu – to jsem z toho pochopila, že se to stávalo i v kriminálech. Ale od té doby se mi takhle nikdo z mužů neozval.

HS: Ono tedy i to uznání, to, že lidé oceňují, co jste udělala a co děláte, to tedy byla také dlouhá cesta, že?

Část lidí byla proti mně, jestli bílí, nebo Romové, to je jedno. Setkávala jsem se s tím. Většinou jsem se to dočetla v novinách nebo na internetu, na Facebooku, ježkovy oči, tam toho bylo! Někdy jsem i odepsala, ale pak jsem řekla: „Ne, a dost. Nečtu, nepíšu, neodepisuju, protože to nemá cenu.“ Já jsem se třeba objevila v Show Jana Krause, že. No a po odvysílání to byla katastrofa, jo? „Cikánka se tam šla ukázat“, „Chtěla peníze, ať si radši nechá udělat ty zuby“ a tak dále a tak dále. Druzí mi říkali: „Víš, co tam je napsané...?“ – „Neříkejte mi to, nechci to slyšet.“ Pak co prošel ten zákon, v roce 2021, tak se to zlepšilo. Třeba i ta vedoucí už neměla slov. „Tak se vám to podařilo, Elenko,“ říkala a pak dodala, „teď ty ženy dostanou odškodné 300 tisíc. Ale co když to nebyla pravda u některých žen?“ Já říkám: „To nebudu vůbec komentovat.“

„Dneska už neodejdu. Už se s tím umím víc prát.“

Protiromský rasismus a zdroje inspirace a síly proti němu bojovat

LV: Dokážete říct, jak vás celý ten proces změnil, nebo posunul? Od roku 2005 je to skoro 20 let. Změnilo vás to, posunulo vás to lidsky?

Spousta lidí říkala, že se tím změním, až dostanu to odškodné, a bůh ví co. Zůstala jsem stejná, jaká jsem, ale posunula jsem se. A jak říkám, je to právě i to, s kým jsem od té doby byla, co jsem prožila, koho všechno znám. I to špatné i to dobré k něčemu bylo a je. Jsem ta vytrvalá. Když mám cíl, jdu za ním. Ať to je cokoli. I tu školu – i když jsem to všechno obřečela, bylo to těžké, chci to dokončit.

Možná to mám v tom horoskopu, že jsem taková vytrvalá. Nebo z rodiny.

LV: Je nějaký příběh některé z těch žen, který vás skutečně intenzivně zasáhl?

Hodně mi leželo v hlavě, když udělali sterilizaci ženě, která měla samovolný potrat. Neumím si to představit po té lékařské stránce, že žena jde do nemocnice, protože začne třeba krvácet, takže potratí miminko, a při tom jí ještě udělají sterilizaci. A tato žena k tomu neměla ani tu dokumentaci, ale pak se dohádala, byla v Lize a nedávno byla též odškodněna. A potom ještě další případ, to se řešilo na Slovensku. Navíc tahle žena tu už není mezi námi. Oni jí vlastně napsali i v dokumentaci „Cigánka“. „Cigánka si o to žádala,“ napsali. Neumím si to představit, že někdo takový byl, že by existovali až tak špatní lidi. Že nechťeli, aby se rodily ty děti. Vůbec jim nešlo o to, že i tyto děti můžou být šikovné, i tyto děti můžou něčeho dosáhnout. Tady ty dvě věci mi hodně zůstávaly v hlavě.

Za komunismu rodiče pracovali a měla jsem se dobře. Tak jsem ten rasismus asi tak necítila. Moji rodiče to možná cítili jinak. Ale v těch devadesátých letech už to bylo jiné. I u těch lékařů. Já si třeba pamatuju, že jsem šla s malým k doktorce, že měl nějaké opruzení, a ona mi řekla: „No tak to asi špatně perete pleny.“ Celkově jsem to potom začala cítit víc a víc. Kvůli práci, kvůli bydlení. Když jsem třeba někde volala kvůli bydlení, tak mi řekli ano, když jsem přišla osobně, tak mě odmítli. A pak hlavně v obchodech, restauracích. A já jsem měla furt takový ostych, snažila jsem se dosáhnout změny slušným chováním. Ale teď už se umím tak trochu víc prát. Umím vyjádřit, co se mi nelíbí, a třeba říct: „Jo, tak mi ukažte tohle a tohle... Kde to máte?“ Předtím jsem to tak neznala. Dneska bych se už nenechala jen tak odbýt. Ať je to v restauraci, ať je to cokoliv, už se nenechám odbýt. A to je fakt těmi zkušenostmi, které jsem za tu dobu získala. Dneska už neodejdu. Dneska už ne.

Martina Horváthová, Gábina Hrabaňová, Lucka Fuková, to byly holky, které se už tehdy nebály, už v sobě něco měly. Měly také ty politické výcviky. A já, když jsem začínala s tou sterilizací, tak jsem měla trému a pořád jsem někoho měla za sebou, který za mě mluvil, dovysvětloval. A holky mi jednou řekly: „Elen, nenechej za sebe mluvit gádže. Ty jsi ta osoba, která v tom žije, ty to víš nejlíp. Ať mluvíš, jak chceš, nestyď se a mluv ty. Ty to řeš. Nenechávej za sebe mluvit gádže, ti říkají jenom to, co ví od tebe.“ To mi zůstalo dlouho v hlavě. Doteď. Holky mi dodaly takovou tu bojovnost, abych se nedala. Protože když jsem začínala, tak jsem neměla ještě nic, žádnou školu, nikam jsem nepatřila ani jsem nepracovala. A najednou mě někdo podporoval, že já můžu taky dělat, co chci, a tak jsem si to vzala do hlavy.

HS: Kdybyste si měla vybrat, jak budete ve svojí práci pokračovat, který směr by to byl?

Mně by se nejvíce líbilo v té porodnici pracovat. To mám pořád v hlavě. Že bych ohlížela, aby tam k žádné diskriminaci nedocházelo. To by mě bavilo hodně.